

УДК: 339.543.32

НЕТАРИФНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**Івашина С.Ю., к.е.н.****Астапова Є.Г.***Університет митної справи та фінансів, м. Дніпро*

У статті розглянуто складну в теоретичному та важливу в практичному плані проблему удосконалення регулювання ЗЕД, визначення чітких та зважених підходів до проведення державної зовнішньоекономічної політики. Зазначено особливості здійснення нетарифного регулювання в Україні, підходи до трактування поняття нетарифного регулювання, а також різні методи його класифікації. Визначено основні індекси ефективності нетарифного регулювання, такі як індекс частоти, індекс покриття торгівлі, індекс впливу на ціни, та досліджено їх динаміку, а також тенденції зміни обсягу товарних позицій, покритих нетарифними обмеженнями, в результаті чого можна зробити висновок, що така динаміка в Україні є позитивною. Зроблена спроба оцінки ефективності нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Виявлено недоліки в системі нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України та запропоновано напрямки удосконалення цієї системи.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, нетарифне регулювання, нетарифні обмеження, товарна позиція, тарифна ставка, індекси ефективності нетарифного регулювання

UDC: 339.543.32

NON-TARIFF REGULATION OF FOREIGN TRADE ACTIVITIES IN UKRAINE**Ivashyna S.U., PhD in Economics****Astapova Ye.G.***University of customs and finance, Dnipro*

The problem of improvement FEA regulation, defining clear and balanced approaches to state FEA, which is both theoretically difficult and practically important, was covered in the article. The article has described the peculiarities of non-tariff regulation in Ukraine as well as the approaches to the interpretation of the concept of non-tariff regulation, and various methods of its classification. The main indexes of effectiveness of non tariff regulation are defined, such as frequency index, trade coverage index, and influence on the price index. Also the dynamic of indexes was researched, as well as the tendency of changing the volume of heading that is covered

by non tariff limitations. Therefore such dynamic in Ukraine is positive. Attempt to assess the effectiveness of non tariff regulation of FEA in Ukraine was made. Downsides of the non tariff regulation of FEA in Ukraine were revealed and directions of improvement their systems were offered.

Keywords: foreign trade, non-tariff, non-tariff barriers, heading, tariff rate, performance index of non-tariff regulation.

Актуальність проблеми. Вхідження України у світову економічну систему передбачає визначення чіткої та зваженої державної зовнішньоекономічної політики, яка потребує принципово нових підходів до вдосконалення механізму регулювання зовнішньої торгівлі.

Застосування методів та інструментів нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі обумовлено такими чинниками гальмування розвитку економічних процесів, як:

- структурна деформація вітчизняного виробництва;
- низька конкурентноспроможність національних товарів та послуг;
- нераціональна структура зовнішньої торгівлі;
- недостатня визначеність напрямів і недосконалість механізмів вхідження економіки України у світову господарську систему;
- необхідність забезпечення економічної безпеки України в умовах глобалізації. Тому розробка та вдосконалення інструментів нетарифного регулювання сьогодні є актуальною проблемою.

Аналіз останніх наукових досліджень. У науковій та спеціальній літературі багато уваги приділяється питанням митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Так, слід відзначити праці В. Бабака, В. Голомовзого, І. Дахна, С. Двигуна, Н. Корневої, Л. Панкової, В. Саяпіна та ін.

Автори приділяють увагу трактуванню поняття нетарифного регулювання та визначенню різних підходів до його класифікації, проте ці підходи різняться. Не розроблено також єдиного підходу щодо визначення ефективності нетарифного регулювання.

Метою статті є визначення ефективних методів та інструментів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності на основі вітчизняного та міжнародного досвіду.

Викладення основного матеріалу дослідження. Законодавство України визначає зовнішньоекономічну діяльність як діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудовану на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [1, ст. 1].

На сьогоднішній день зовнішньоекономічна діяльність стає усе більш важливим фактором розвитку національного господарства та економічної стабілізації України. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності є об'єктивною необхідністю.

У сучасних умовах держава впливає практично на всі сфери світових економічних зв'язків, зокрема на стан валютних і кредитних відносин, на масштаби і напрями міжнародного руху капіталів, технологій, на структуру міжнародних товарних потоків тощо. З огляду на багатогранність регулювання зовнішньоторговельних відносин, термін “нетарифні заходи” має значення, що включає обмеження виробництва та експорту, експортні субсидії або заходи із схожим ефектом, що обмежують не тільки імпорт [2, с. 102].

Згідно із тлумаченням Т. Корневої нетарифне регулювання - це сукупність заходів, спрямованих на захист українського ринку при ввезенні на митну територію України і вивезенні за межі цієї території товарів шляхом встановлених в актах законодавства України правових норм крім заходів, встановлених в актах законодавства України про митний тариф та міжнародних договорах України стосовно встановлення, скасування або зміну митних ставок, надання тарифних пільг і преференції, а також змін в номенклатурі Єдиного митного тарифу України [3, с. 97].

Так, Л. Пісьмаченко притримуються думки, що нетарифне регулювання визначається як комплекс обмежувально-заборонних заходів, що перешкоджають проникненню імпортних товарів на внутрішній ринок з метою захисту інтересів вітчизняного виробника і споживача. Це дає змогу розглядати нетарифні заходи як систему, але тільки з огляду на обмежувальні характеристики без врахування їх як інструментарію регуляторних процесів у зовнішній торгівлі. Нетарифні методи стимулюють розвиток експортного потенціалу держави як суб'єкта міжнародних зв'язків та є головним регулюючим фактором обсягів зовнішньоторговельних операцій в режимах експорту та імпорту

[4, с.61]. Вказуючи на зміну обсягів торгівлі при застосуванні нетарифних обмежень, автор не згадує про зміну ціни, напряму чи структури торгівлі.

Підкреслюючи що ці заходи встановлені законодавством, Н. Науменко, таким чином, визначає провідну роль держави у формуванні політики нетарифних обмежень, не враховуючи значний вплив на зовнішню торгівлю загалом приватних осіб. Мета цих заходів - не тільки посилення конкурентних умов країни-імпортера, але і захист національної промисловості, охорона життя і здоров'я населення, навколишнього середовища, моралі, релігії і національної безпеки. Таке трактування не є конкретизованим та потребує перевірки впливу дії нетарифних обмежень на державу в цілому [5, с. 81].

На сьогоднішньому етапі становлення нашої держави розвиток заходів нетарифного регулювання тісно пов'язаний із продовженням в Україні адміністративної реформи, зокрема у сфері регулювання господарської та підприємницької діяльності, що передбачає зменшення втручання державних органів у діяльність суб'єктів господарювання або встановлення чітких, класифікованих та спрощених правил здійснення своєї діяльності. Тому існує потреба у виробленні чіткої класифікації заходів нетарифного регулювання [6, с. 246].

На даний момент існує велика кількість методів та заходів здійснення державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Серед методів, які застосовуються, слід, насамперед, виокремити дві великі групи: прямі й побічні. До прямих методів належать адміністративні (квотування, ліцензування, митні збори). Побічні – базуються на використанні таких інструментів, як кредитування, страхування, субсидювання, оподаткування агентів зовнішньоекономічного обміну. Вони здатні здійснювати стимулюючий обмежувальний вплив на обсяги й напрями зовнішньоекономічних витрат виробництва та прибутків.

За своєю суттю заходи нетарифного регулювання є досить багатоманітними. Їх перелік практично невичерпний, тому не дивно, що науковці класифікують ці заходи по-різному.

Так, наприклад, В. Голомовзий, Л. Панкова та О. Григор'єв заходи нетарифного регулювання класифікують на:

- числові заходи (квотування, ліцензування, добровільне обмеження експорту, спеціальні санкції);

- приховані заходи (дозволи державних органів) [10, с. 11].

Інші класифікують їх залежно від конкретного об'єкта впливу на наступні категорії: обмеження кількості товару, яку дозволено ввозити в країну; обмеження кола експортерів або імпортерів, яким дозволено ввозити або вивозити товар; встановлення спеціальних умов при експорті або імпорті товару.

Таким чином, механізм регулювання зовнішньоторгової діяльності не є стабільною сукупністю заходів, форм та методів. Як і всі загальні явища, він схильний до очевидних змін. При реформуванні соціально-економічних та політичних умов функціонування суспільства із арсеналу регулюючих засобів можуть зникати застарілі і з'являтися нові елементи.

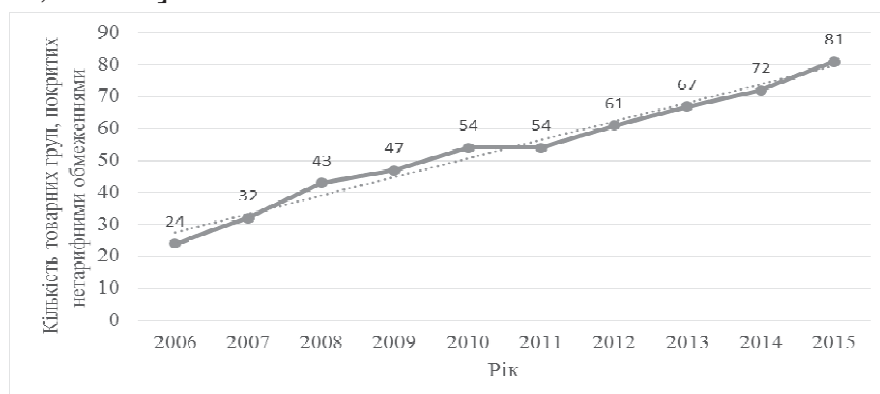
Ступінь впливу нетарифних інструментів на міжнародну торгівлю важко кількісно оцінити. На відміну від тарифного регулювання, яке встановлюється у законодавчому порядку, нетарифні обмеження можуть запроваджуватися за рішенням органів виконавчої та місцевої влади. Згідно з даними ЮНКТАД, у загальному обсязі нетарифних заходів кількісні обмеження становлять до 20 %, стільки ж – податкові заходи (внутрішні та прикордонні), дещо менше – технічні норми та правила [7, с. 122].

Основним механізмом скорочення використання нетарифних інструментів та жорстокої регламентації правил і процедур їх використання в інтересах розвитку міжнародної торгівлі є багатосторонні міжнародні форуми та організації, серед яких – СОТ, Організація економічного співробітництва та розвитку, Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво, Міжнародна конференція з торгівлі і розвитку ООН (ЮНКТАД) та Європейська економічна комісія ООН [8, с. 108].

Показниками ефективного використання нетарифних засобів регулювання є: індекс частоти, індекс покриття торгівлі, індекс впливу на ціни. Індекс частоти показує частку тарифних позицій, які покриті нетарифними обмеженнями. В Україні використовується Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності, основу якої становить Гармонізована система опису та кодування товарів Всесвітньої митної організації. За цією класифікацією виділяють 97 груп товарів. На рис. 1. представлено кількість груп товарів, що покриті певними нетарифними обмеженнями за 2006-2015 роки.

Як бачимо, в Україні за останні 10 років виявлена тенденція зростання кількості товарних позицій, що покриті певними нетарифними обмеженнями. Це пов'язано з тим, що дослідження нетарифних заходів, що застосовуються країнами для регулювання зовнішньої торгівлі протягом останнього десятиліття, дозволило виявити їх нові типи, зокрема, процедурні перешкоди (адміністративні бар'єри; неповна інформація про правила та процедури тощо), які мають більш завуальований характер порівняно з традиційними заходами нетарифного регулювання [9, с. 100].

Індекс покриття торгівлі показує вартісну частку імпорту, що покриваються нетарифними обмеженнями. Недоліком даного індексу є те, що він недооцінює вплив найбільш інтенсивних нетарифних бар'єрів [10, с. 121].

*Рис. 1. Кількість товарних груп, покритих нетарифними обмеженнями
Побудовано авторами на основі: [7]*

Протягом останніх років у регулюванні зовнішньої торгівлі країни спостерігається суттєве посилення ролі нетарифного регулювання у забезпеченні захисту внутрішнього ринку, що проявляється у збільшенні кількості випадків застосування нетарифних заходів до імпорту. В Україні виявлена тенденція зростання кількості застосувань нетарифних заходів зі збільшенням обсягів торгівлі, а зміна кількості випадків застосування нетарифних заходів щодо українського імпорту на 63% визначається саме його обсягом.

Аналіз процесів регулювання імпорту товарів Україною виявив тенденцію переважаючого зростання масштабів використання технічних заходів (технічних бар'єрів, санітарних та фітосанітарних заходів). На сьогодні близько 2/3 торгівлі регулюється саме технічними бар'єрами, санітарними та фітосанітарними заходами (індекс покриття торгівлі

технічними бар'єрами становить 60%, санітарними та фітосанітарними заходами – 10%), а 25% торгівлі – нетехнічними (ціновими та кількісними) [11, с. 262].

Індекс впливу на ціни – це співвідношення ціни світового ринку та ціни на товар, імпорт або експорт якого підпав під нетарифне регулювання. Недоліком даного індексу є те, що різниця між світовою та національною ціною на певний товар залежить не лише від впливу нетарифних обмежень.

Необхідно зазначити, що індекс впливу на ціни в Україні є одним з найбільших. На даний час Міністерство економічного розвитку і торгівлі України розробляє систему економічного та адміністративного впливу на цінову ситуацію на товарних ринках України.

У глобальній системі зниження рівня тарифних ставок, загострення міжнародної конкуренції та глобальна економічна криза призвели до активізації нетарифного протекціонізму. Внаслідок цього країни, особливо розвинуті, розширили практику використання нетарифних засобів, що дискримінують діяльність їх торговельних партнерів. Подібна практика може спричинити торговельні війни, які негативно впливають на світову торгівлю в цілому і можуть стати перешкодою подальшого відновлення світової економіки. Тому СОТ має посприяти уникненню нетарифного протекціонізму з негативними макроекономічними наслідками.

На нашу думку, удосконалення системи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності має здійснюватися за такими напрямками:

- чітке визначення предметів і об'єктів нетарифної системи, її принципів;
- законодавче відмежування нетарифної системи від інших, близьких за формами і цілями видів діяльності;
- перегляд системи органів, які здійснюють заходи нетарифного регулювання, законодавче закріплення їх вичерпного переліку та правового статусу, усунення дублювання;
- розробка механізму взаємодії органів, які формують нетарифну систему, як між собою, так і з іншими державними органами;
- подальша деталізація в нормативних актах принципу законності, відповідно до якого нетарифна система може здійснюватися лише

компетентними органами у межах їх адміністративно-митних повноважень з дотриманням процедур видачі дозволу, ліцензії, квоти;

- удосконалення і законодавче закріплення провадження у справах з питань нетарифного регулювання;

- посилення відповідальності посадових осіб, до повноважень яких відноситься видача дозволу заявникам;

- удосконалення механізму захисту прав осіб, які звертаються в органи нетарифної системи за допомогою адміністративного судочинства.

Висновок. Вибір законодавчо закріпленої системи нетарифних заходів регулювання зовнішньоекономічної діяльності відповідно до вимог СОТ, спрямованих на лібералізацію міжнародної торгівлі, має велике значення для формування державної зовнішньоекономічної політики. Досконала і продумана стратегія розробки та реалізації системи заходів нетарифного регулювання ЗЕД має базуватися на оцінці балансу вигід і витрат для економіки держави з урахуванням національних інтересів з акцентом у бік національного товаровиробника та споживача, їх підтримки і захисту, а ефективна реалізація такої стратегії має бути забезпечена міцною виконавчою вертикаллю державних органів влади, які мають повноваження у цій сфері, та системою правових норм, які б визначали механізм нетарифного регулювання і забезпечували належне виконання своїх обов'язків вказаними органами влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 в редакції від 03.01.2017 // Відомості Верховної Ради Української РСР. - 2017. - № 959-ХІІ.
2. Щербатюк Н. В. Класифікація заходів нетарифного регулювання / Н. В. Щербатюк // Актуальні проблеми економіки.- 2012.- № 7.- С. 101-108.
3. Корнева Т. В. Необхідність визначення понять заходів тарифного та нетарифного регулювання при переміщенні товарів через митний кордон України / Т. В. Корнева // Митна справа. - 2005. - № 1. - С. 96-100
4. Пісьмаченко Л. М. Нетарифне регулювання як інструмент економічної політики держави у зовнішньоторговельних відносинах / Л. М. Пісьмаченко // Економіка та держава : Міжнародний науково-практичний журнал. - 2007. - № 9. - С. 60-64.
5. Науменко Н. Нетарифні методи регулювання зовнішньоекономічної діяльності / Н. Науменко // Економіка України. - Київ : Преса України, 2002. - № 2. - С. 80-82.

6. Зовнішньоекономічна діяльність : навч. посіб. / за ред. д.е.н., проф. І.І. Дахна. - К. : Центр навчальної літератури, 2006. - 360 с.
7. Зайцев В. Проблеми вдосконалення митної політики України в умовах формування єдиних глобальних ринків / В. Зайцев // Вісник ТАНГ.- 2015.- № 8-1.- С. 122-126.
8. Двигун С.М. Сучасні науково-теоретичні основи державного регулювання зовнішньоторговельних операцій / С. М. Двигун // Економіка та держава. - 2012. - № 10. - С.105-107.
9. Двигун С. М. Протекціонізм як форма ведення зовнішньоторговельної політики / С. М. Двигун // Проблеми і механізми відтворення ресурсного потенціалу України в контексті євроінтеграції: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., НУВГП, 18-19 жовтня 2012 р., м. Рівне. - С. 98-100.
10. Голомовзий В. М. Митне регулювання: Навч. посіб. / В.М. Голомовзий, Л.А. Панкова, О.Ю. Григор'єв, А.О. Босак, Н. Л.Калиновська, В.Г.Саяпіна. - Львів: Вид-во Львівського університету «Лівівська політехніка», 2004. - 240 с.
11. Давиденко С. В. Стан та перспективи розвитку зовнішньоторговельного співробітництва України / С. В. Давиденко, Д. Ю. Венцковський // Україна в 2007 році : щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку : монографія / за заг. ред. Ю. Г. Рубана. - К. : НІСД, 2007. - С. 252-262.